

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Кафедра соціології та психології, факультет №6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «**Методика викладання психології**»
вибіркових компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
053 Психологія (практична психологія)
(для денної і заочної форм навчання)

За темою №2. Принципи, методи і прийоми навчання в процесі викладання психології у вищій школі.

Харків 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.20 р. №9

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету №6
Протокол від 16.09.20 р. №6

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 18.09.20 р. №5

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
(протокол від 07.09.2020 № 9).

Розробники: Тюріна В.О. – професор кафедри соціології та психології,
доктор педагогічних наук, професор

Рецензенти:

Доктор педагогічних наук, професор кафедри ЮНЕСКО «Філософія
людського спілкування та соціально-гуманітарних дисциплін» Харківського
національного технічного університету сільського господарства ім. Петра
Василенка, доктор педагогічних наук, доцент **Данченко І.О.**

Доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології і
педагогіки факультету №3 Харківського національного університету
внутрішніх справ, доктор педагогічних наук, професор **Федоренко О.І.**

Лекція №2

Тема 2. Принципи, методи і прийоми навчання в процесі викладання психології у вищій школі.

План лекції:

1. Процес навчання психології. Принципи, методи і прийоми навчання.
2. Класифікація методів навчання
3. Форми організації навчальної роботи при навчанні психології.
4. Підготовка до організації процесу засвоєння знань.

Література:

1. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник. / Н.П.Волкова; Київ: АКАДЕМІЯ. 2003. 576с
2. Граф В., Ільєсов М.М., Ляудіс В.Я. Основи організації навчальної діяльності та самостійної роботи студентів / В.Граф, Н.Н.Ільєсов, В.Я.Ляудіс; Москва: Изд-во МГУ. 1981. 79 с.
3. Карандешев В.Н. Методика викладання психології / В.Н.Карандешев - Санкт-Петербург: Пітер. 2006. 249с.
4. Ляудіс В.Я. Методика викладання психології / В.Я.Ляудіс; Москва: Изд-во МГУ. 1989. 77 с.
5. Сохор А.М., Яковлев Н.М. Методика і техніка уроку в школі. /А.М.Сохор, Н.М.Яковлев; Москва: Просвещение, 1985.

Зміст лекції:

1. Процес навчання психології. Принципи, методи і прийоми навчання.

Процес навчання - це цілеспрямоване, послідовно змінюється взаємодія викладача і учнів, в ході якого вирішуються завдання освіти, виховання і розвитку учнів.

Навчання - це цілеспрямований, спеціально організований процес взаємопов'язаної діяльності викладача і учнів по досягненню дидактичної мети, тобто по формуванню системи знань, умінь, навичок і якостей особистості.

Навчання є різновидом людської діяльності, яка носить двосторонній характер, тобто складається з двох взаємопов'язаних процесів - викладання (діяльність викладача) і вчення (діяльність учнів).

Навчання - це дидактична взаємодія викладача і учнів.

Складовими компонентами процесу навчання є: цільовий, стимулююче-мотиваційний, змістовний, операційно-діяльнісний (форми і методи навчання), контрольно-регулювальний та оціночно-результативний.

Компоненти навчального процесу взаємопов'язані.

Діяльність викладача полягає в тому, щоб здійснювати управління активною і свідомою діяльністю учнів (студентів) по засвоєнню навчального матеріалу.

Управлінська діяльність викладача включає в себе такі елементи: планування, організація, стимулювання, поточний контроль, регулювання діяльності, аналіз її результатів.

Принципи навчання - це вихідні вимоги до процесу навчання, що впливають із закономірностей його ефективної організації.

Принципи навчання (Дидактичні принципи навчання) - це вихідні положення, дидактичні вимоги до процесу навчання, реалізація яких забезпечує його необхідну ефективність, тобто досягнення дидактичних цілей (формування системи знань, умінь і навичок, а так само і якостей особистості).

Принципи навчання визначають вибір змісту, методів і форм організації навчального процесу і весь хід його проведення.

Між принципами існує тісний взаємозв'язок. Порух одного принципу тягне порушення іншого.

З принципів впливають правила навчання. Правила визначають характер окремих прийомів роботи вчителя і ведуть до реалізації принципів.

Найчастіше до принципів навчання відносять:

- принцип науковості,
- принцип зв'язку навчання з життям і практикою,
- принцип наочності навчання,
- принцип свідомості навчання,
- принцип активності навчання,
- принцип доступності та труднощі навчання,
- принцип систематичності і послідовності навчання,
- принцип індивідуалізації і диференціації навчання,
- принцип міцності знань, умінь і навичок.

Метод навчання - спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладача і учнів, спрямованої на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку в процесі навчання.

Прийом навчання - це складова частина методу.

Методи навчання є одним з найважливіших компонентів навчального процесу. Методи навчання забезпечують реалізацію цілей і завдань навчання і засвоєння учнями певного змісту навчального матеріалу.

2. Класифікації методів навчання

І. За джерела отримання та сприйняття інформації методи навчання поділяються на словесні, наочні і практичні (С.І.Перовскій, Е.Я.Голант):

- словесні - при цьому джерелом отримання навчальної інформації є робота учнів з усним і письмовим «словом»; до словесних методів належать: лекція, розповідь, бесіда, пояснення, доказ, дискусія, диспут, робота з друкованими матеріалами, тобто з текстами (виділення головного, складання питань до тексту, складання плану, тез, конспекту, складання анотацій,

цитування, рецензування, складання тезауруса, складання довідки; робота з ілюстраціями);

- наочні - при цьому джерелом отримання навчальної інформації є робота учнів з наочністю; до наочних методів відносяться такі: робота з природною наочністю (гербарії, колекції, об'єкти природи), робота з моделями (природні, графічні, табличні, математичні, схематичні, муляжі); метод ілюстрацій, тобто показ ілюстративних посібників: плакатів, карт, зарисовок, картин, портретів і т. д.; метод демонстрацій, тобто демонстрація приладів, дослідів, технічних установок, препаратів, показ кінофільмів, використання технічних засобів навчання (ТСО); внутрішня наочність обумовлена особливостями психіки людини;

- практичні методи навчання - при цьому джерелом отримання навчальної інформації є практична робота учнів; до практичних методів належать такі: письмові вправи, коментовані вправи, лабораторні роботи, робота з комп'ютером, практичні роботи, дослідницькі роботи (тестування, опитування, інтерв'ювання), тренувальні (рішення психологічних завдань і виконання вправ).

II. Залежно від основних дидактичних завдань методи підрозділяють на методи придбання знань, формування умінь і навичок, застосування знань, творчої діяльності, закріплення, перевірки засвоєння знань, умінь і навичок (М.А.Данілов, Б.П.Есіпов).

III. Відповідно до характером пізнавальної діяльності виділяють такі групи методів: пояснювально-ілюстративні (інформаційно-рецептивні), репродуктивні, проблемні (проблемний виклад, частково-пошуковий або евристична бесіда, дослідницький, пошуковий) (М.Н.Скаткін, И.Я.Лернер).

IV. При цілісному підході виділяють три групи методів навчання: методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності, методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності, методи контролю і самоконтролю ефективності навчально-пізнавальної діяльності (Ю. К. Бабанський).

У кожній з трьох груп методів відбивається взаємодія педагогів і учнів. Кожна з основних груп методів у свою чергу може бути підрозділена на підгрупи і входять до них окремі методи:

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

- * Словесні методи, - аспект передачі
- * Наочні методи, і відтворення
- * Практичні методи, навчальної інформації

- * Індуктивні методи, - логічний аспект
- * Дедуктивні методи,

- * Репродуктивні методи, - аспект мислення
- * Проблемно-пошукові методи,

- * Методи самостійної роботи, - аспект управління
- * Робота під керівництвом вченням викладача.

2. Методи стимулювання і мотивації:

- ☐ інтересу до навчання,
- ☐ боргу і відповідальності в навчанні.

3. Методи контролю і самоконтролю:

- ☐ методи усного контролю і самоконтролю,
- ☐ методи письмового контролю і самоконтролю,
- ☐ методи лабораторно-практичного контролю і самоконтролю.

Як бачимо, серед наведених методів можна виділити методи, які моделюють в основному репродуктивну пізнавальну діяльність учнів, і методи, орієнтовані на стимулювання їх творчої пошукової інтелектуальної діяльності. Тому першу групу методів часто називають традиційними, а іншу групу називають методами активного навчання (або активними методами).

Традиційне навчання і методи його організації базуються на ефективності репродуктивної діяльності учнів і орієнтують їх на стандартні навчальні процедури.

Активне навчання являє собою таку організацію і ведення навчального процесу, яка спрямована на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів за допомогою широкого комплексного використання як педагогічних (дидактичних), так і організаційно-управлінських засобів.

Методи активного навчання - це сукупність спеціальних педагогічних дій і прийомів, спрямованих на організацію навчального процесу, який мотивує учнів на самостійне, ініціативне та творче засвоєння навчального матеріалу в процесі навчально-пізнавальної діяльності.

3. Форми організації навчальної роботи при навчанні психології

Форми організації навчання - це зовнішнє вираження узгодженої діяльності викладача і студентів, що здійснюється в установленому порядку і певному режимі.

Я.А.Коменський розробив і теоретично обґрунтував класно-урочну систему навчання, характерною особливістю якої є організація навчання в формі уроку.

Урок - така форма організації навчання, при якій навчальні заняття проводяться викладачем з групою учнів (студентів) постійного складу, однакового віку і рівня підготовки протягом певного часу і за визначеним розкладом.

Найбільш уживаною є класифікація уроків за основними дидактичними цілями і місцем уроків у тому загальну систему. Виділяють такі типи уроків:

- уроки оволодіння учнями (студентами) новими знаннями, формування понять;
- уроки формування і засвоєння умінь і навичок;
- уроки узагальнення і систематизації знань;
- уроки повторення, закріплення знань, умінь і навичок шляхом їх комплексного застосування;
- контрольно-перевірочні уроки (з усного та писемного перевіркою знань, умінь і навичок);
- комбіновані уроки, на яких одночасно вирішується кілька дидактичних завдань.

Структура уроку - це сукупність його елементів, які взаємопов'язані і здійснюються в певній послідовності.

Структура уроку залежить від поставлених цілей, змісту досліджуваного матеріалу, методів і прийомів навчання, рівня підготовки та розвитку учнів, місця уроку в навчальному процесі.

Структура комбінованого уроку: організаційний момент, перевірка виконання домашнього завдання, опитування учнів з пройденого матеріалу, актуалізація опорних знань, виклад викладачем нового матеріалу, закріплення нового матеріалу (формування понять і вмінь), задавання завдання додому.

До форм організації навчання, крім уроку, відносяться лекції, семінарські і практичні заняття, практикуми, факультативи, навчальні екскурсії (вступні або попередні, поточні або супроводжують, підсумкові або заключні), додаткові заняття, консультації, домашня навчальна робота учнів.

4. Підготовка до організації процесу засвоєння знань

Успішне проведення уроку і досягнення поставлених цілей багато в чому визначається узгодженою діяльністю викладача і учнів, яка в свою чергу залежить від підготовки їх до уроку.

Підготовка викладача до уроку має два етапи: попередній і безпосередній.

Попередня підготовка: вивчення викладачем спеціальної, педагогічної та методичної літератури, вивчення вимог навчальної програми вивчення підручників і навчальних посібників з предмету, знайомство з досвідом роботи інших викладачів, аналіз власного попереднього досвіду, тематичне планування.

Тематичне планування - важлива методична частина попередньої підготовки викладача до заняття. При цьому визначається тема кожного заняття. Зміст і основні види робіт, які будуть виконуватися на уроці.

Безпосередня підготовка викладача до уроку полягає в конкретизації тематичного планування стосовно до кожного заняття, продумуванні і складанні планів окремих уроків, відборі та перевірці необхідних посібників та обладнання. План уроку необхідний для кожного викладача (детальний і короткий план).

План уроку містить такі елементи: дата проведення уроку і номер за тематичним планом; назва теми уроку і класу; завдання освіти, виховання і розвитку учнів; структура заняття із зазначенням послідовності його етапів і приблизного розподілу часу за цими етапами; зміст навчального матеріалу; методи і прийоми роботи викладача і студентів на кожному етапі заняття; навчальне обладнання, наочні і технічні засоби навчання; завдання додому.

В ході заняття викладач використовує різні форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів: фронтальну, групову та індивідуальну. Доцільно поєднувати фронтальну і індивідуальну форми організації навчальної роботи.

Ефективність уроку визначається реалізацією дидактичних принципів навчання, вибором оптимального поєднання методів навчання, різних форм організації навчання, забезпеченням оптимального рівня складності і доступності навчання.